

Φεστιβάλ μετά διαγραφής

Τάσος Κωστόπουλος

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, Εφημερίδα των Συντακτών

Σάββατο 16 Σεπτεμβρίου 1989. Η Σπουδάζουσα της ΚΝΕ στηρίζει με συνθήματα την ομιλία του Γιώργου Γράφα. Στο κέντρο διακρίνεται ο Παύλος Πολάκης, φοιτητής τότε της Ιατρικής και εκπρόσωπος της «Πανσπουδαστικής» στο Κ.Σ. της ΕΦΕΕ

Υπήρξε αναμφίβολα η θεαματικότερη απ' όλες τις διασπάσεις της μεταπολιτευτικής Αριστεράς – και, μαζί με την αποβολή της **«Β' Πανελλαδικής»** από το ΚΚΕ Εσωτερικού το 1978, η πιο χαρακτηριστική περίπτωση βάνανυσης καταστολής της ριζοσπαστικής νεανικής αμφισβήτησης από μια κομματική ηγεσία που αποζητούσε εναγωνίως την αποδοχή της από τους θεματοφύλακες της κοινωνικής και πολιτικής εξουσίας.

Και στις δύο περιπτώσεις, η πάταξη των αντιφρονούντων δεν οδήγησε άλλωστε μονάχα στην πολιτική αποστρατεία μιας μεγάλης μερίδας τους ή σε «πραγματικότερες» επιλογές ορισμένων στελεχών, ύστερα από μια πρώτη φάση προσωπικής περισυλλογής • τροφοδότησε, επίσης, με μερικές χιλιάδες ριζοσπαστικοποιημένους αγωνιστές κάθε εκδοχή δομικής

αντιπολίτευσης και κοινωνικών κινημάτων της επόμενης περιόδου.

Ο λόγος, φυσικά, για τη **διάσπαση της ΚΝΕ** (και, σε μικρότερη έκταση, του **ΚΚΕ**) πριν από ακριβώς τριάντα χρόνια. Διάσπαση που πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια της βραχύβιας εμβληματικής συγκυβέρνησης του κόμματος με τη Ν.Δ., με πρωθυπουργό ένα υψηλόβαθμο στέλεχος της τελευταίας (τον **Τζαννή Τζαννετάκη**).

«Ο,τι και να λένε, το 1989 ήταν μια μεγάλη χρονιά για την Αριστερά στη χώρα μας»

Χαρίλαος Φλωράκης

Η συγκυρία αυτή προσέδωσε στην εσωτερική κρίση του ΚΚΕ απείρως μεγαλύτερο πολιτικό και δημοσιογραφικό ενδιαφέρον απ' ό,τι παλιότερες (και μικρότερες) διασπάσεις, τόσο της ίδιας της ΚΝΕ όσο και της υπόλοιπης Αριστεράς, που παρέμειναν καθαρά οικογενειακές υποθέσεις του χώρου.

Τα ΜΜΕ δεν την ανέδειξαν μόνο σε πρωτοσέλιδη είδηση, αλλά και παρενέβησαν αποφασιστικά στην εξέλιξή της: πιέζοντας την κομματική ηγεσία να ξεμπερδεύει μια ώρα αρχύτερα με τους αντιφρονούντες • προσφέροντας μια πρωτόγνωρη **επικοινωνιακή νομιμοποίηση** σε ό,τι κάτω από άλλες συνθήκες θα καταγγελλόταν απερίφραστα ως αντιδημοκρατική πρακτική • **συκοφαντώντας**, τέλος, με κάθε δυνατό τρόπο τα θύματα της εκκαθάρισης. Παρέμβαση που πήρε ακόμη και γκροτέσκες αποχρώσεις: σε όλο το φάσμα του Τύπου, φιλελεύθεροι και προοδευτικοί αρθρογράφοι διαρρήγνυαν λ.χ. τα ιμάτιά τους επειδή οι νέοι της ΚΝΕ αψηφούσαν την καταστατική υποχρέωσή τους να «καθοδηγούνται [όχι μόνο] πολιτικά [αλλά] και ιδεολογικά» από το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ!

Αυτή η ιδιόμορφη συγκυρία, σε συνδυασμό με τη λίγο μεταγενέστερη διάσπαση του κόμματος σε **ΚΚΕ και ΣΥΝ (1991)**, εξηγεί επίσης την ανυπαρξία συγκροτημένων αφηγήσεων για το εγχώριο κομμουνιστικό 1989: πρόκειται για μια ιστορία που, με εξαίρεση τον σκληρό πυρήνα των διαγραμμένων που συγκρότησε στην πορεία το **Νέο Αριστερό Ρεύμα (ΝΑΡ)**, κανείς άλλος δεν θέλει σήμερα να θυμάται. Ένας λόγος παραπάνω, δηλαδή, για να τη θυμίσουμε εδώ.

Παρελθόν και ανάδυση της αριστερής διαφωνίας

Για τους εκτός των τειχών, η ΚΝΕ ήταν μια οργάνωση μονολιθική, ιδεολογικά πλήρως ευθυγραμμισμένη με τις κοινωνίες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», με τυφλή υπακοή στο κόμμα και κοινωνικά συντηρητική – ιδίως όσο απομακρυνόμασταν από την πρώτη φάση της Μεταπολίτευσης και στους νεανικούς χώρους αναπτυσσόταν ένας νέος ριζοσπαστισμός, που η νεολαία του ΚΚΕ αρνούσαν ή αδυνατούσε να αφομοιώσει.

Γενικευμένη ήταν επίσης η εντύπωση πως αυτή η μονολιθικότητα σχετιζόταν άμεσα με την καθοδήγηση της ΚΝΕ (για λογαριασμό του Πολιτικού Γραφείου του κόμματος) από τον **Γρηγόρη Φαράκο**, κατά την κρίσιμη δεκαετία της διαμόρφωσής της από παράνομη αντιδικτατορική σε μαζική νεολαιίστικη οργάνωση (1974-1984).

Ως ύψιστο τεκμήριο της συμβολής του τελευταίου σ' αυτό το συλλογικό προφίλ εκλαμβάνονταν η εισήγησή του στο Κεντρικό Συμβούλιο (9/6/1977) που κυκλοφόρησε ως ειδικό φυλλάδιο, με τίτλο **«Για την αγωνιστική ταξική πατριωτική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας»** και συμβουλές προς τα μέλη της οργάνωσης «να ακούνε τους γονείς τους», να μην ξενυχτάνε, να είναι καλοί φοιτητές (με σκοπό την «κοινωνική καταξίωσή» τους και τη «στελέχωση του κρατικού μηχανισμού με ανθρώπους και της δικής μας ιδεολογίας»), «να μη βιάζονται» να συνάψουν ερωτικές σχέσεις, να έχουν μόνιμο δεσμό με προοπτική τον γάμο και, προ παντός, να σέβονται -ιδίως τα κορίτσια- τις συντηρητικές «παραδόσεις της ελληνικής οικογένειας».

Μια πιο σύνθετη εικόνα προκύπτει ωστόσο από τις εκ των ένδον αφηγήσεις που είδαν το φως μετά τη διάσπαση – στο περιοδικό «Σχολιαστής» (10/1989), από τον Νίκο Μαράκη στο «Βήμα» (4, 11 & 18/6/1995), στα απομνημονεύματα του ίδιου του Φαράκου («Μαρτυρίες και στοχασμοί», Αθήνα 1993) και στις συνεντεύξεις στελεχών που παραθέτει ο Κώστας Ζαγάρας στην πρόσφατη διατριβή του («Η κατάρρευση του “υπαρκτού” και η διάσπαση του ΚΚΕ. Η κομβική στιγμή του 1991», Αθήνα 2019). Εκεί πληροφορούμαστε ότι, σε όλη τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, η ΚΝΕ βρέθηκε ουκ ολίγες φορές κατηγορούμενη από την ηγεσία του ΚΚΕ για «αριστερισμό», «αβανγκαρντισμό» και «εργατισμό», η δε συμμόρφωσή της εξασφαλίστηκε κατά κανόνα με διαγραφές και μεταθέσεις στελεχών από τη νεολαία στο κόμμα.

Ειδικά ο Φαράκος στα απομνημονεύματά του δεν διστάζει να καυτηριάσει τους υφιστάμενους του νεολαίους για «επιζήμιες υπερβολές, όπως έγινε με την “αποχουντοποίηση” ή τις ανάρμοστες εκδηλώσεις σε εθνικές γιορτές ή την ανεξέλεγκτη παρουσία σε προεκλογικές συγκεντρώσεις με τραγούδια του τύπου “τα κεφάλια σας θα πέσουν απ’ τ’ αντάρτικο σπαθί”» (σ. 285).

Το μόνο που υπερασπίζεται ρητά είναι ό,τι καταγράφηκε ως η χειρότερη στιγμή της ΚΝΕ: την αρχική αντίθεσή της στο νικηφόρο φοιτητικό κίνημα του 1979 κατά του Ν. 815 για τα ΑΕΙ και τις «έντονες αντιπαραθέσεις [της] με τους αναρχοαυτόνομους», το ρεύμα τουτέστιν των καταλήψεων (σ. 287).

Αποκαλυπτική είναι, επίσης, η υπόρρητη ταύτιση «νεανικότητας» και γραφειοκρατίας που διαπερνά το γραπτό του: μετά το 1981, υποστηρίζει, «η ΚΝΕ είχε “γεράσει”. Τα στελέχη της είχαν χάσει την επαφή με τις μικρότερες γενιές [...] δεν έδειχναν καν διάθεση **συμμετοχής στα όργανα των ΑΕΙ [...] Η απορρόφηση κονδυλίων της ΕΟΚ, η συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα σπουδών απορρίπτονταν, ως προτάσεις των μονοπωλίων**».

Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας, τέλος, «η ΚΝΕ τράβηξε ανοικτά πια στο δρόμο της αντιπαραθέσης προς το ΚΚΕ. [...] Το Κόμμα βρέθηκε με χαίνουσα την πληγή της ΚΝΕ», με αποτέλεσμα αυτή να μην είναι «δυνατόν να αξιοποιηθεί ως εφεδρεία αναγέννησής του» (σ. 289).

Ως «αναγέννηση» του ΚΚΕ, ο Φαράκος εννοεί φυσικά την **προγραμματική μετατόπισή του το 1988-1989, μέσω του «Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου»** με τη μικροσκοπική **«Ελληνική Αριστερά» (ΕΑΡ) του Λεωνίδα Κύρκου** και ορισμένες προσωπικότητες της Κεντροαριστεράς, με τελική κατάληξη τη συμμετοχή στις βραχύβιες κυβερνήσεις συνεργασίας με τη Ν.Δ. (1989) και στην **«Οικουμενική» με Ν.Δ.-ΠΑΣΟΚ** και πρωθυπουργό τον τραπεζίτη **Ξενοφώντα Ζολώτα (1989-90)**.

Η αριστερή στροφή της ΚΝΕ, σε αντιπαραθεση μ' αυτή τη δεξιόστροφη μετατόπιση του κομματικού της φορέα, αρχικά πήρε τη μορφή αναδίπλωσης σε μια αποκρουστική «ορθοδοξία».

Τον Απρίλιο του 1986, η Σπουδάζουσα θα προβοκάρει π.χ. τη δημόσια πρόταση των «ανανεωτικών» (διά στόματος Μίμη Ανδρουλάκη) για «διάλογο της Αριστεράς», με το σύνθημα «διάλογο δεν κάνει ο Κόκκινος Στρατός» κι οργανωμένες βιαιοπραγίες σε βάρος άλλων αριστερών παρατάξεων. Αρκετά γρήγορα, ωστόσο, μετά την εκλογή του **Γιώργου Γράψα** ως νέου γραμματέα (4/6/1986), αυτή η στείρα σκλήρυνση θα παραχωρήσει τη θέση της σε πολύ πιο δημιουργικές αναζητήσεις.

Στο πολιτικό επίπεδο, στρατηγική τομή αποτέλεσε η απόφαση της 8ης συνόδου του Κ.Σ., τον Ιανουάριο του 1987, για τη συγκρότηση **«ενιαίου μετώπου πάλης της νεολαίας»** με

δυνάμεις που βρίσκονταν όχι μόνο στα δεξιά αλλά και στα αριστερά της οργάνωσης, δίχως την προαπαίτηση κάποιας προγραμματικής συμφωνίας. Γραμμή που επικυρώθηκε τον Ιούνιο του 1988 από το **4ο συνέδριο της ΚΝΕ**, τις θέσεις του οποίου επεξεργάστηκαν κυρίως ο Πέτρος Παπακωνσταντίνου, η Σοφία Αντωνακάκη και η Νάντια Βαλαβάνη, αφού πρώτα είχε δοκιμαστεί με επιτυχία στην πράξη κατά το θυελλώδες φοιτητικό κίνημα του 1987.

Ακόμη σημαντικότερη αποδείχθηκε η ιδεολογική ζύμωση που συνόδευσε αυτό το πολιτικό άνοιγμα. Σε μια εποχή που η κρίση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» ήταν πια ολοφάνερη, το δε ΚΚΕ περιοριζόταν είτε στην αμήχανη δικαιολόγηση του υφιστάμενου καθεστώτος είτε σε εξίσου τυφλούς ύμνους προς την γκορμπατσοφική «περεστρόικα», η νεολαία του -κυρίως η Σπουδάζουσα- αρχίζει να ψάχνεται προς κάθε κατεύθυνση, αναζητώντας τις απαντήσεις που οι «ιδεολογικοί καθοδηγητές» της στο Π.Γ. ήταν εκ των πραγμάτων ανίκανοι να δώσουν.

«Υπήρχε και μια στροφή, να ξαναδιαβάσουμε καλύτερα τον Μαρξ, π.χ. την “Κριτική του προγράμματος της Γκότα”», θυμάται χαρακτηριστικά ο Ντίνος Παλαισιτίδης, μέλος τότε του Τομεακού Γραφείου της Φιλοσοφικής. «Μετά το κίνημα του 1987, προς το 4ο συνέδριο, αρχίσαμε να διακινούμε αιρετικά βιβλία (του Ισαάκ Ντόιτσερ για τον Στάλιν, την “Κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος” του Κλαουντίν), για το Μάη του ’68, τα έργα της Λούξεμπουργκ κ.ο.κ. Διακινούσαμε και φωτοτυπημένες λίστες με βιβλιογραφίες. Το κόμμα είχε λυσσάξει: “Τι είν’ αυτά; Τις βιβλιογραφίες τις δίνουμε εμείς!” Μέχρι τότε, ακόμη και τα έργα των κλασικών συνοδεύονταν από εγχειρίδια της Σύγχρονης Εποχής ή της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ, “για να καταλαβαίνουν οι σύντροφοι τι διαβάζουν”».

Η διαφορά των δύο κόσμων θα γίνει πλήρως αντιληπτή τον Ιούνιο του 1989, με τη διαμετρικά αντίθετη στάση κόμματος και νεολαίας απέναντι **στα γεγονότα της Κίνας**.

Καταλύτη για τον μετασχηματισμό αυτών των τριβών σε μετωπική εσωκομματική αναμέτρηση θα αποτελέσει το **«Κοινό Πόρισμα» ΚΚΕ-ΕΑΡ**, που διοχετεύτηκε στον Τύπο (8/12/1988) δίχως να συζητηθεί καν προηγουμένως από την Κ.Ε., το μόνο όργανο που ήταν καταστατικά αρμόδιο για την έγκρισή του, προκαταλαμβάνοντας στην πράξη την ετυμηγορία της. Ενώ στην Κ.Ε. το «πόρισμα» υιοθετήθηκε τελικά από το 80% των μελών (το 20% «με επιφυλάξεις»), από το Κ.Σ. της ΚΝΕ απορρίφθηκε με συντριπτική πλειοψηφία.

«Οργανωτικά μέτρα»

Για την καταστολή αυτής της αμφισβήτησης, η ηγεσία του ΚΚΕ θα καταφύγει σε μια ευρύτατη, κλιμακωτή γκάμα μέτρων. Δύο συνεδριάσεις της Κ.Ε. θα ασχοληθούν ειδικά με

την αντιμετώπιση του «αριστερισμού» και του «φραξιονισμού» στην ΚΝΕ: η πρώτη στις 15/6/1988, δέκα μόλις μέρες μετά το 4ο συνέδριο, η δεύτερη στις 4/2/1989.

Παρά τις διαφορές τους, **«ανανεωτικοί» και «δογματικοί» συμφωνούν** σ' αυτή τη φάση πλήρως στον «σωφρονισμό» της νεολαίας: όπως θυμάται η Νάντια Βαλαβάνη, κατά την επεξεργασία των «Θέσεων» του 4ου συνεδρίου ο «δογματικός» Γόντικας προσπαθούσε διαρκώς να επιβάλει χειρόγραφες διορθώσεις του «ανανεωτικού» Μίμη Ανδρουλάκη (Ζαγάρας 2019, σ. 287).

Όπως μας πληροφορεί δε το «Βήμα» (23/7/1989), η Κ.Ε. συγκρότησε την άνοιξη του 1989 ειδική επιτροπή με αποστολή «να “διευκολύνει” τις ζυμώσεις στο χώρο της νεολαίας», αποτελούμενη από τους Αγγελο Καραϊνδρο («παιδί του Φαράκου») και τους «ανανεωτικούς» Γιάννη Μαρούκη και Τριαντάφυλλο Δραβαλιάρη, σε στενή συνεργασία με τον «σκληροπυρηνικό» Δημήτρη Γόντικα, που από το 1988 καθοδηγούσε την ΚΝΕ για λογαριασμό του Π.Γ.

Στόχο σωφρονισμού αποτελούσε οτιδήποτε θύμιζε «διαφωνία» ή «αριστερισμό». Μέλος τότε του Κ.Σ., η Αιμιλία Καραλή θυμάται λ.χ. ότι κλήθηκε δύο φορές σε απολογία από τον Γόντικα: την πρώτη για ένα ντοκιμαντέρ που προβλήθηκε στο συνέδριο, επειδή περιελάμβανε **πλάνα του Αρη Βελουχιώτη** (η διαγραφή του οποίου για απειθαρχία στο κόμμα εξακολουθούσε να ισχύει), τη δεύτερη για μια αφίσα προς τιμήν της ΕΠΟΝ με τους στίχους του Μαγιακόφσκι **«Αριστερά! Αριστερά! Αριστερά!»** (που η Αλέκα Παπαρήγα ερμήνευσε σαν έμμεση κριτική στη δεξιόστροφη μετατόπιση του ΚΚΕ).

Ο σχηματισμός της κυβέρνησης Τζαννετάκη θα μεταφέρει αυτή την αντίθεση στα ανώτερα κομματικά κλιμάκια• από τον Μάιο έχει άλλωστε εκδοθεί το περιοδικό **«Πριν»**, ως άτυπο όργανο μιας αριστερής αντιπολίτευσης δίχως ακόμη δημόσιο πρόσωπο. Βάσει συνεννόησης μεταξύ των διαφωνούντων, ο βουλευτής του ΚΚΕ **Κώστας Κάππος** αρνείται στις 5/7 να δώσει ψήφο εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση• την επομένη παραιτούνται από την Κ.Ε. ο **Νίκος Κοτζιάς** και ο συνδικαλιστής **Κώστας Μπατίκας**.

Στη νεολαία, η κατάσταση παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις. Ενα αχτίφ εκατοντάδων μελών της Σπουδάζουσας στον Περισσό (20/7), με ομιλητή τον Φλωράκη, αποκαλύπτει την έκταση της αμφισβήτησης. «Οι “προτροπές” του προέδρου του κόμματος αποδοκιμάστηκαν από τους νεολαίους της ΚΝΕ», διαβάζουμε στο «Βήμα» (6/8), διαφωτιστικότερες είναι όμως οι αναμνήσεις του αυτόπτη Ντίνου Παλαισιτίδη: «Ο Φλωράκης πίστευε ότι θ' ανέβει με το κύρος του στο βήμα και κανείς δε θα τολμήσει ν' αντιδράσει. Όμως από κάτω ακούει

κραυγές, ακούει διάφορα, και τα χάνει. “Σύντροφοι”, λέει θυμωμένος, “απ’ ό,τι βλέπω δεν υπάρχει σεβασμός στο κόμμα, δε σας αναγνωρίζω!”. Πετάγεται τότε ο Πολάκης από κάτω: “Ούτε εμείς σ’ αναγνωρίζουμε, σύντροφε!”».

Η εκκαθάριση είχε, άλλωστε, ήδη δρομολογηθεί. Στις 11/7 γραμματέας του ΚΚΕ ανέλαβε ο Φαράκος, με μετακίνηση του Φλωράκη στη νεοσύστατη θέση του προέδρου του κόμματος. Την ίδια μέρα, η Κ.Ε. αποφασίζει «να παρθούν δραστικά πολιτικοϊδεολογικά και οργανωτικά μέτρα» για τη συμμόρφωση της ΚΝΕ. Η λήψη τους, με πρώτη την αντικατάσταση της επικεφαλής του «Οδηγητή», που κατηγορείται πως ακολουθεί γραμμή διαφορετική από εκείνη του κόμματος, θα εξαγγελθεί από τον Φαράκο μέσω «Ριζοσπάστη» (23/7).

Στον Περισσό, την ΚΟΑ και την ΚΟΘ, πληροφορούμαστε πάλι από σχετικό ρεπορτάζ του «Σχολιαστή» (9/1989), «υπάρχουν πλέον τεράστιες συλλογές **“ειδικών φακέλων”** που δίνουν πλήρη αναφορά πού πήγε, ποιους συνάντησε και τι είπε κάθε **στέλεχος της ΚΝΕ που διαφωνεί**».

Μονομαχία στο φεστιβάλ

Η κορύφωση της αναμέτρησης στο 15ο Φεστιβάλ ΚΝΕ-Οδηγητή (16/9/1989). Πάνω, τα δύο μπλοκ αντιμετώπιζαν την ώρα της ομιλίας του Γιώργου Γράφα: αριστερά οι νομιμόφρονες του μηχανισμού, δεξιά οι αντιφρονούντες της Σπουδάζουσας. Στη μέση: οι τρεις μεταπολιτευτικοί γραμματείς της ΚΝΕ (Γράφας, Χαλβατζής και -στο άκρο δεξιά- Γόντικας) με τους γραμματείς της ΚΟΑ (Παπαρήγα) και του ΚΚΕ (Φαράκος) μετά της συζύγου του, λίγα λεπτά πριν από την ομιλία του πρώτου. Κάτω: η ομιλία Γράφα και η προαναγγελία της αντεπίθεσης του Φαράκου από το όργανο του κόμματος

Η τελική πράξη παίχτηκε μπροστά στις κάμερες στο 15ο Φεστιβάλ ΚΝΕ-Οδηγητή, στο Γαλάτσι. Στις 14/9 ο Φαράκος απαγορεύει τη διενέργεια χωριστού φεστιβάλ της Σπουδάζουσας Θεσσαλονίκης, ξεκαθαρίζοντας πως όσοι διαφωνούν «δεν θέλουν πια να είναι μέλη του κόμματος».

Η απάντηση θα έρθει την επομένη από το Γραφείο του Κ.Σ. της ΚΝΕ, που καλύπτει το «αντιφεστιβάλ» με οριακή πλειοψηφία (6-5). Το ίδιο βράδυ, το ΚΚΕ δημοσιοποιεί ανακοίνωση της **μειοψηφίας του Γραφείου** που υπενθυμίζει πως «**η ΚΝΕ καθοδηγείται πολιτικά και ιδεολογικά από το ΚΚΕ και είναι υποχρεωμένη να αναπτύσσει τη δράση της με βάση την πολιτική του**». Το πράσινο φως για τη διάσπαση είχε δοθεί.

Με την **ομιλία του στο φεστιβάλ** την επομένη (16/9), ο γραμματέας της νεολαίας θα σηκώσει το γάντι, αποδεχόμενος την αναμέτρηση:

«Τα πολιτικά νεκροταφεία είναι γεμάτα από ομοφωνίες και ομοψυχίες. Η ΚΝΕ είναι μόλις 21 χρόνων, στα καλύτερά της χρόνια, και δεν σκοπεύει να συνταξιοδοτηθεί από τώρα. Οι διαφορετικές απόψεις είναι η πηγή της ζωντάνιας μας».

Όπως πληροφορούμαστε από την εισήγηση του Φαράκου στην Κ.Ε. (21/9), η κομματική ηγεσία είχε ελέγξει εκ των προτέρων την ομιλία του Γράψα, αυτός όμως όχι μόνο «δεν πήρε υπόψη του καμιά από τις παρατηρήσεις», αλλά «άλλαξε ή πρόσθεσε κατόπιν τα πιο κρίσιμα σημεία».

Σε αντίθεση με το μεγαλύτερο μέρος της τότε **διανόησης, που εκστασιαζόταν μπροστά στην ιστορική σύμπραξη Δεξιάς-Αριστεράς**, στο πλάι της απείθαρχης νεολαίας θα ταχθεί αμέσως ο σκηνοθέτης **Θόδωρος Αγγελόπουλος**:

«Με ξάφνιασε ευχάριστα η διεκδίκηση του δικαιώματος στη διαφωνία από τον Γραμματέα της ΚΝΕ Γιώργο Γράψα. Πιστεύω ότι είναι σημαντικό δημοκρατικό αίτημα. Εύχομαι οι δονήσεις στο εσωτερικό της ΚΝΕ να γίνουν γόνιμος διάλογος και να μη σταματήσουν με παρεμβάσεις» (**«Οδηγητής», 22/9/1989**).

Η **αντεπίθεση του Φαράκου** θα γίνει την επομένη από το ίδιο βήμα:

«Θέλουμε μια ΚΝΕ που οι νέοι σύντροφοί μας τη γλώσσα της νέας γενιάς θα μιλούν, στα δικά της στέκια θα βρίσκονται, με τα δικά της προβλήματα θα βασανίζονται. Που δε θα **σκουριάζει** τη σκέψη της **ούτε ίχνος δήθεν επαναστατικής φρασεολογίας**, υπεροψίας και πατερναλιστικής αντιμετώπισης της νέας γενιάς.

Θέλουμε μια ΚΝΕ όχι απλά “δεμένη” με τη νεολαία, αλλά **νεολαία και την ίδια**. Μια ΚΝΕ που θα στηρίζεται γερά στην πολιτική, τις ιδέες, τις σύγχρονες επεξεργασίες του ΚΚΕ».

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες μέρες, ο χώρος του φεστιβάλ είχε κατακλυστεί από (ενήλικα) κομματικά μέλη, σε μια **επίδειξη δύναμης** σημαδιακή από κάθε άποψη.

Με ένα τριήμερο διάλειμμα λόγω επίσημης επίσκεψης του Φλωράκη στη Βουλγαρία, η τελική εκκαθάριση θα δρομολογηθεί από την Κ.Ε. στις 21 Σεπτεμβρίου. Στην εισήγησή του, ο Φαράκος κατηγορεί την ΚΝΕ πως, **«από οργάνωση για τη διαπαιδαγώγηση νέων κομμουνιστών, μετατρέπεται σε οργάνωση που σπέρνει συγχύσεις και αμφιβολίες στα μέλη της για το Κόμμα»**. Το δε σώμα αποφασίζει κατά πλειοψηφία την **καθαίρεση του Κ.Σ.** και τη διοργάνωση συνεδρίου της νεολαίας από **διορισμένη** «προσυνεδριακή επιτροπή» νομιμοφρόνων, με επικεφαλής τον **38χρονο Σήφη Κωτσαντή**, που αποσπάστηκε επί τούτου από το κόμμα στη νεολαία.

Το ΚΚΕ κατέφυγε στο Πρωτοδικείο (17/10) διεκδικώντας την αποκλειστική νομή του τίτλου του Οδηγητή. «Δεν πρόκειται για **πολιτική** διαφορά αλλά για **εμπορική**», ξεκαθάρισαν οι δικηγόροι του στην αγόρευσή τους (20/10). **«Εμείς πουλάμε ένα προϊόν και οι εναγόμενοι προσπαθούν να αποσπάσουν τμήμα της πελατείας μας, χρησιμοποιώντας το δικό μας εμπορικό σήμα»**.

Μέσα στη νύχτα, το Κ.Σ. συνεδριάζει με τη σειρά του και, με **46** ψήφους έναντι **16** αποχών, επιβεβαιώνει την εμπιστοσύνη στον γραμματέα του, προκηρύσσει έκτακτο συνέδριο της ΚΝΕ ώστε «τα μέλη της να πάρουν στα χέρια τους την πορεία της οργάνωσης» και «απευθύνει έκκληση στην Κ.Ε. να επανεξετάσει τα μέτρα που πήρε» για να αποφευχθεί η διάσπαση.

Προσερχόμενος στα γραφεία της οδού Φερρών, που πολιορκούνται από εκατοντάδες νέους αποφασισμένους να αποτρέψουν κάθε απόπειρα ανακατάληψής τους από τους κομματικούς,

ο Γιώργος Γράψας ξεκαθαρίζει στους δημοσιογράφους: «Μπήκε όρος ότι, αν δεν πειθαρχήσω, θα καθαιρεθώ [από την Κ.Ε.]. **Φυσικά, δεν πρόκειται να πειθαρχήσω**». Το πλήθος ξεσπά με συνθήματα: «**Η ΚΝΕ παλεύει και αμφισβητεί, πάντα στην πρώτη τη γραμμή**» και «**Τα είκοσί μας χρόνια ήταν η αρχή, θα φτάσουμε στη νίκη τη σοσιαλιστική**».

Ανθοδέσμες και φίδια

Η εκκαθάριση της ΚΝΕ στα πρωτοσέλιδα των ημερών. Η πιο ένθερμη συνηγορία στα κατασταλτικά μέτρα των Φαράκου -Φλωράκη προήλθε από τον Τύπο των κυβερνητικών εταίρων τους. (22-23/9/1989)

Η διάσπαση ήταν πια πραγματικότητα. Η «προσυνεδριακή επιτροπή» θα υποστηρίξει τις επόμενες μέρες ότι συγκράτησε μεγάλο μέρος της βάσης, διαφεύδεται όμως πανηγυρικά από τη μετεκλογική παραδοχή του **Φαράκου** (27/4/1990) πως η νομιμόφρων ΚΝΕ, «**με τις λίγες και άπειρες δυνάμεις που διαθέτει, δεν μπορεί να ανταποκριθεί στην κομματική δουλειά στη νεολαία**».

Οι περισσότεροι ΚΝίτες της εποχής που ρωτήσαμε, ανεξαρτήτως της τότε στάσης τους, εκτιμούν σήμερα ότι έφυγε πάνω από το **70%** των ενεργών μελών της οργάνωσης. Συσχετισμός εύκολα αντιληπτός στους εξωτερικούς παρατηρητές, άλλωστε, από τα **οφθαλμοφανώς διαφορετικά μεγέθη των εκατέρωθεν κινητοποιήσεων** τους επόμενους μήνες.

Αν οι αντιφρονούντες είχαν με το μέρος τους τους **αριθμούς**, οι νομιμόφρονες διέθεταν πάντως ουκ ευκαταφρόνητα **στηρίγματα**. Τα **ΜΜΕ**, κατ' αρχάς, έβαλαν γερή πλάτη στην εκκαθάριση, πλειοδοτώντας σε κάθε επιχείρημα της κομματικής ηγεσίας. Σύμφωνα με έγκαιρο ρεπορτάζ του «**Σχολιαστή**» (2/1989), η στάση τους αυτή είχε συμφωνηθεί αρκετά νωρίτερα, **σε συνάντηση του Παναγιώτη Λαφαζάνη -στελέχους τότε του γραφείου Τύπου του ΚΚΕ- «με διευθυντή κυριακάτικης εφημερίδας».**

Ενα δεύτερο πεδίο ήταν το οικονομικό. Η ΚΝΕ, οργάνωση με επαγγελματικά στελέχη και «προϋπολογισμό της τάξεως των 100-120 εκατομμυρίων δραχμών» («Το Βήμα», 1/10/1989), ήταν πρακτικά αδύνατο να συνεχίσει όπως πριν μετά την αποκοπή της από τον μητρικό οργανισμό. Για τα μεγαλύτερα ιδίως στελέχη της, η ρήξη με το κόμμα συνεπαγόταν έτσι έναν οδυνηρό επαγγελματικό αναπροσανατολισμό, που περιόρισε ασφυκτικά τα χρονικά περιθώριά τους για πολιτική δράση.

Ο τρίτος παράγοντας που έκρινε την αναμέτρηση ήταν τα **δικαστήρια**. Αμέσως μετά τη ρήξη της 21ης Σεπτεμβρίου, κυκλοφόρησαν δύο ταυτάριθμοι «Οδηγητές»: ένας του Κ.Σ. (22/9) κι ένας της διορισμένης «προσυνεδριακής» (25/9).

Μολονότι ο πρώτος από το επόμενο φύλλο μετατράπηκε σε «**Οδηγητή της νεολαίας**», το **ΚΚΕ κατέφυγε στο Πρωτοδικείο (17/10) διεκδικώντας την αποκλειστική νομή του επίμαχου τίτλου**. «**Δεν πρόκειται για πολιτική διαφορά αλλά για εμπορική**», ξεκαθάρισαν οι δικηγόροι του στην αγόρευσή τους (20/10). «**Εμείς πουλάμε ένα προϊόν και οι εναγόμενοι προσπαθούν να αποσπάσουν τμήμα της πελατείας μας, χρησιμοποιώντας το δικό μας εμπορικό σήμα**». Το δικαστήριο τους δικαίωσε (20/11) καθώς το τελευταίο ήταν νομικά κατοχυρωμένο από τη Μαρία Δαμανάκη και τον Σπύρο Χαλβατζή.

Η συνέχεια μπορούσε να θεωρηθεί προδιαγεγραμμένη. Οι νομιμόφρονες πραγματοποίησαν το **5ο συνέδριό τους** τον Ιανουάριο, με **συνέδρους κομματικά μέλη σε ποσοστό 80,22%**, ατέλειωτες διακηρύξεις μιας επίπλαστης νεανικότητας και απανωτά γλειψίματα της κομματικής ηγεσίας: οι εργασίες ξεκίνησαν με «μια ανθοδέσμη και ένα φιλί από μια νεαρή συντρόφισσα στο σύντροφο Γρηγόρη» Φαράκο για την ονομαστική του γιορτή κι έκλεισαν με την πρόταση «ν' αποτελέσει οδηγό στη δράση της ΚΝΕ η ομιλία του».

Εξίσου εύγλωττη ήταν η δημοσιοποίηση από τον «Ριζοσπάστη» του **αυτοφακελώματος** των νεότερων συνέδρων όσον αφορά τις... σχολικές επιδόσεις τους: «πενήντα εννέα συνέδρων (26%) πολύ καλή, 134 συνέδρων (59,03%) μέτρια και 34 (14,97%) όχι καλή. **Εννέα μαθητές και φοιτητές δεν απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση**» (Ριζοσπάστης, 28/1/1990). Νέος γραμματέας της ΚΝΕ εξελέγη ο **Τάκης Θεοδωρικάκος** - ο σημερινός υπουργός Εσωτερικών, που λίγο αργότερα **μεταπήδησε στον ΣΥΝ (1991) κι από εκεί στο ΠΑΣΟΚ (1993)**.

Με σοβαρές απώλειες καθ' οδόν, ο σκληρός πυρήνας των αντιφρονούντων συγκρότησε από την πλευρά του το ΝΑΡ και στις εκλογές της 8/4/1990 υπέστη συντριπτική ήττα, αποσπώντας μόλις 0,22%.

Περιχαρής γι' αυτή την εξέλιξη, παρά την ταυτόχρονη συρρίκνωση του Συνασπισμού μέσα σ'

ένα δεκάμηνο από το 13,1% στο 10,3%, ο Φαράκος θα ενημερώσει την πρώτη μετεκλογική Κ.Ε. (27/4) πως οι «διασπαστές» αποδείχθηκαν ανθεκτικότεροι στην Ηπειρο και στην Κέρκυρα, όμως **«παρουσιάζονται “φωλιές” ψήφων τους και αλλού»** («Από το 12ο ως το 13ο συνέδριο του ΚΚΕ», Αθήνα 1990, σ. 312).

Για τον άνθρωπο που έμελλε να υμνηθεί από την εγχώρια Δεξιά ως ο κατεξοχήν ανανήψας αντίπαλός της, οι εξ αριστερών αμφισβητίες δεν ήταν προφανώς άνθρωποι αλλά φίδια.

Ο σταλινισμός των ΜΜΕ

Η βασική κατηγορία που επιστρατεύτηκε από τις εφημερίδες του 1989 κατά των απείθαρχων μελών της ΚΝΕ ήταν αυτή του «σταλινισμού». Στο χαρακτηριστικότερο ίσως κείμενο των ημερών ο Στέλιος Κούλογλου έβαζε ένα φανταστικό μέλος της οργάνωσης να μονολογεί υπέρ της πρόσφατης σφαγής των αντικαθεστωτικών διαδηλωτών στο Πεκίνο: «Ευτυχώς που τον τελευταίο καιρό υπήρξε και η ευχάριστη εξαίρεση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. [...] Ευτυχώς που υπάρχει η Κίνα και η Τσεχοσλοβακία να κρατούν ψηλά τη σημαία του Μαρξισμού-Λενινισμού. [...]

Στο αγώνα που αναλαμβάνουμε δεν είμαστε μόνοι» («Ένας... αγνός Κνίτης καταγγέλλει την οπορτουνιστική ομάδα Φλωράκη-Φαράκου», Το Βήμα, 24/9/1989, σ.8-9).

Ο κινεζικός καταλύτης

Στην πραγματικότητα συνέβαινε το ακριβώς αντίθετο. Στην περίπτωση λ.χ. της Κίνας, που ο Φλωράκης είχε επισκεφτεί με κάθε επισημότητα τον Απρίλιο, το μεν ΚΚΕ απέφυγε πεισματικά να καταδικάσει τη σφαγή του δημοκρατικού κινήματος ενώ η ΚΝΕ τάχθηκε εξ αρχής στο πλευρό των εξεγερμένων, διαπιστώνοντας πως οι κινητοποιήσεις τους «κρύβουν ένα δυναμισμό και μια πολιτική ωριμότητα που δύσκολα μπορεί να παραβλέψει κανείς» («Οδηγητής», 18/5/1989, σ.19).

Αμέσως μετά την επέμβαση των τανκς στην πλατεία Τιενανμέν, το Κεντρικό Συμβούλιο της ΚΝΕ καταδίκασε απερίφραστα «τα αιματηρά γεγονότα σε βάρος της νεολαίας και των φοιτητών» και κάλεσε «την ελληνική νεολαία, τους φοιτητικούς και σπουδαστικούς συλλόγους και τους άλλους μαζικούς φορείς να εκφράσουν την αλληλεγγύη τους» (4/6/1989).

Μολονότι το κόμμα απαγόρευσε την επίσημη συμμετοχή της, ουκ ολίγα μέλη της πήραν μέρος στη διαδήλωση της επομένης στην κινεζική πρεσβεία και στη συνέχεια συγκρότησαν τη ραχοκοκαλιά των σχετικών κινητοποιήσεων της ΕΦΕΕ. Με την κάλυψη της τελευταίας, η ΚΝΕ Φιλοσοφικής διοργάνωσε επίσης μια εξαιρετικά πολυφωνική συζήτηση για τα γεγονότα της Κίνας στη Νομική (13/6/1989), με ομιλητές δημοσιογράφους απ' όλο το φάσμα της Αριστεράς, το περιεχόμενο της οποίας εκδόθηκε μέσα στο καλοκαίρι σε μπροσούρα.

Στα απομνημονεύματά του ο Φαράκος αποσιωπά φυσικά πλήρως αυτή τη δραστηριότητα. Πρέπει ν' ανατρέξουμε στο παράρτημα των τελευταίων σελίδων για να πληροφορηθούμε (σ.368) ότι ειδική απόφαση του Π.Γ. (6/6/1989) αποφάνθηκε πως η παραπάνω ανακοίνωση της ΚΝΕ ήταν εκτός γραμμής ΚΚΕ και Συνασπισμού, εκδόθηκε «χωρίς αντίστοιχη συνεννόηση με τον Γόντικα Δ.» (το στέλεχος του Π.Γ. που καθοδηγούσε τη νεολαία), σε συνεννόηση με τον οποίο η οργάνωση έπρεπε να πάρει διορθωτικά μέτρα.

Παρόμοια αποστροφή για τις αντιδράσεις της ΕΦΕΕ διακατείχε άλλωστε ακόμα και τη σύμμαχο «Καθημερινή»: «Με έστειλαν χθες το απόγευμα από την

εφημερίδα να “καλύψω”, λέει, συγκέντρωση φοιτητών και άλλων συνοδοιπόρων για την Κίνα», διαβάζουμε σε χαρακτηριστικό ρεπορτάζ της υπό τύπον σχολίου (1/7/1989). «Καλέ, πού τη θυμήθηκαν λέω την Κίνα, εδώ γίνεται το “έλα να δεις”, με τους κινέζους θα ασχολούμεθα; Τέλος πάντων, πήγα και τι να δω; Μερικές εκατοντάδες αναρχοαυτόνομοι αριστεριστές και άλλοι περίεργοι, μέσα στο κατακαλόκαιρο, που ήταν να παίρνεις τον ένα και να χτυπάς τον άλλο».

Ο δρόμος των μαζών

Αυτά όσον αφορά τα γεγονότα της Κίνας. Δεν ήταν όμως μόνο αυτά που έφεραν την ΚΝΕ του 1989 αντιμέτωπη με την υπόκλιση του κομματικού φορέα της στα ετοιμοθάνατα καθεστώτα του υπαρκτού σοσιαλισμού. Αν ο Στέλιος Κούλογλου και οι συν αυτώ είχαν μπει στον κόπο να ξεφυλλίσουν το τελευταίο -έστω- τεύχος του «Οδηγητή», του επίσημου δηλαδή οργάνου της, θα διαπίστωναν πως οι αναλύσεις του απείχαν έτη φωτός από τα γραφόμενά τους.

Ενώ ο φανταστικός ΚΝίτης του «Βήματος» φερόταν λ.χ. να ονειροπολεί τον στρατιωτικό νόμο του 1981 στην Πολωνία, ο «Οδηγητής» της προηγούμενης εβδομάδας (13/9/1989) υποστήριζε τα ακριβώς αντίθετα: «Αρκετές φορές στο παρελθόν οι κοινωνικές αντιθέσεις εκδηλώθηκαν στην Πολωνία με εκρηκτικό τρόπο: 1956-1971-1981. Ισάριθμες φορές οι λαϊκές μάζες βγήκαν στο προσκήνιο αντιπαλεύοντας τις γραφειοκρατικές δομές και διεκδικώντας να γίνουν πραγματικό υποκείμενο των εξελίξεων στην πολωνική κοινωνία. Φέρνοντας δηλαδή απαιτητικά στην επιφάνεια το βασικότερο στοιχείο του ίδιου του σοσιαλισμού: την εργατική δημοκρατία» (σ.33).

«Ο βολонταρισμός και η αναπαραγωγή του σταλινικού μοντέλου δεν έχουν σχέση με την πραγματικότητα και τις ανάγκες της κοινωνίας», διαβάζουμε παραδίπλα (σ.32).

Ακόμη εμβληματικότερο τεκμήριο των αληθινών προβληματισμών της οργάνωσης αποτελεί το βασικό άρθρο του ίδιου τεύχους, με την υπογραφή της Σοφίας Αντωνακάκη και τίτλο «Ο σοσιαλισμός, η νεολαία και μεις».

Μπροστά στη διάχυτη φιλολογία για τον επικείμενο θάνατο του σοσιαλισμού, εξηγεί, «πρέπει ν’ απαντηθεί τι είναι αυτό που “πεθαίνει”. Κι εδώ υπάρχουν κάποια ερωτήματα: Τι σχέση, για παράδειγμα, έχει η σημερινή μορφή της ιδιοκτησίας σ’

αυτές τις χώρες, που κυριαρχεί μια συγκεντρωτικά, αυταρχικά και αναχρονιστικά διοικούμενη κρατική ιδιοκτησία (όπως κατ' επανάληψη τα ίδια τα επίσημα ντοκουμέντα του ΚΚΣΕ έχουν διαπιστώσει) με την "κοινωνία των ελεύθερα συνεταιρισμένων παραγωγών" που διατυπώθηκε από τους κλασικούς; Ή τι σχέση έχει η σοσιαλιστική δημοκρατία, η αρχή της συμμετοχής των μαζών στη διεύθυνση και στην εξουσία, με τη διαμόρφωση αυτών των γραφειοκρατικών τεράτων που αποξενώθηκαν από την κοινωνία και τις ανάγκες της, διαμορφώνοντας ένα ολόκληρο παρασιτικό και αντιδραστικό στρατό γραφειοκρατών που ζουν σε βάρος της κοινωνίας; Πόσο η δημοκρατική και συλλογική ανάπτυξη της θεωρίας μπορούν να συμβαδίζουν με τις περιόδους της ουσιαστικής απαγόρευσης της σκέψης και της πιο ακραίας αυταρχικής καταστολής, στο όνομα τάχα της υπεράσπισης του σοσιαλισμού; Μια συζήτηση γύρω από όλα αυτά δεν μπορεί να μη στηριχτεί και σ' αυτό που σήμερα υπάρχει και αναπτύσσεται σ' αυτές τις χώρες. Οπου δίπλα στις θέσεις και τις μελέτες των "ειδικών", εκατομμύρια άνθρωποι βγαίνουν στο προσκήνιο βάζοντας πρακτικά και μέσα στη ζωή τη συσσωρευμένη απαίτηση για να παίζουν αποφασιστικό ρόλο σ' αυτό που γίνεται. Μέσα σ' αυτή την κίνηση, που μπορεί να συνυπάρχουν τα πιο διαφορετικά ρεύματα και συμφέροντα, γεννιέται αντικειμενικά και η μαζική βάση μιας νέας ριζοσπαστικής σκέψης για την ανανέωση του σοσιαλισμού» (σ.37).